

LES FONTS DE LA VALL DE SANTA FE

JOAN LÓPEZ I CORTIJO
ANTONI BOMBÍ

LES FONTS DE LA VALL DE SANTA FE

Un estudi toponímic finalitzat recentment* ha revelat que al Montseny es comptabilitzen un mínim de sis-centes fonts. Això equival a dir que n'hi ha aproximadament una per cada quilòmetre quadrat. Aquesta magnitud, aparentment baixa, és realment notòria, tanmateix queda definitivament empetitida quan la comparem amb la densitat fontinal de la vall de Santa Fe, com tot seguit tindreu ocasió de comprovar.

Santa Fe és un veïnat del municipi de Fogars de Montclús, però per extensió ha donat nom a la vall on s'escampen les poques cases d'aquest llogarret. La vall es troba suspesa a una altitud mitjana de 1.150 m, i està emmarcada pel turó de Morou, a l'E, i per la de l'Home-les Agudes, a l'W. La seva extensió superficial –sobre el mapa– és d'unes 600 Ha.

Quant a fonts, n'hi hem arribat a documentar, incloent-hi les situades per les rodalies més immediates, un total de trenta-tres, quantitat que comporta una densitat de cinc fonts per quilòmetre quadrat, és a dir una xifra cinc vegades superior a l'obtinguda per a la resta de la serralada.

Un nombre de fonts tan extraordinari, concentrades en una vall de superfície francament modesta, prou que mereixeria la realització d'un inventari com el present. Però no és la quantitat absoluta allò que més ens ha sorprès un cop enllestida la recerca, sinó el fet d'haver-les trobades en un indret com la vall de Santa Fe, tan massivament visitada i estudiada que semblava que ja no podia rendir més.

Quan hom copsa la bellesa de formes de Santa Fe i constata el flux de visitants que rep contínuament, no es pot evitar de pensar en un gran escenari posat expressament per a la fascinació del visitant, que cau retut davant d'un paisatge tan fi. Un paisatge d'una sensualitat feta a mida de l'embaladit espectador.

Santa Fe resulta tan atractiva per al turista que a vegades hom no pot estar d'imaginar-se-la com una escenografia rutilant, però buida, sense res al darrere,

nova de trinca; com si només els paisatges aspres i trencats, vayredians, fossin els únics capaços d'albergar història.

En realitat, però, existeixen dues Santa Fe, en gran part originades pel malaltís gregarisme humà: la multitudinària, reunida al voltant de la carretera, i la solidària, que comença on acaba l'altra, és a dir un centenar de metres més enllà de l'asfalt.

Hom resta sorprès quan tafaneja darrera l'escenari i descobreix tot el que s'hi amaga. Perquè, en efecte, Santa Fe, com qualsevol altre indret de la nostra geografia, vessa història pertot arreu, aquella humil història local, casolana, lligada a la terra. Però, així com una flor boscana és trepitjada per tot aquell que no l'adverteix, podeu passar per sobre els vestigis del passat d'una contrada sense ni adonar-vos-en.

Per aquesta raó creiem que el recull següent de fonts va una mica més enllà d'un inventari d'utilitat pràctica. Si pot contribuir a recuperar un bocí de la història de Santa Fe, aquella història fugissera, que se'ns escola entre els dits i que està condemnada a desaparèixer, ens sentirem satisfets.

Aquestes ratlles no s'han pas escrit per dur-les al camp, amb el llibre en una mà i la garrafa, a l'altra. Si de cas, us recomanem que substituïu el recipient per a l'aigua per una bona dosi d'imaginació i, per què no, de nostàlgia pels temps passats. Moltes fonts, les trobareu arruïnades; algunes altres, seques. i en molt poques hi podreu beure còmodament.

* * * * *

Les fonts han estat agrupades segons la seva situació en l'obaga o la solana de Santa Fe, i descrites seguint l'ordre d'aparició en remuntar la vall.

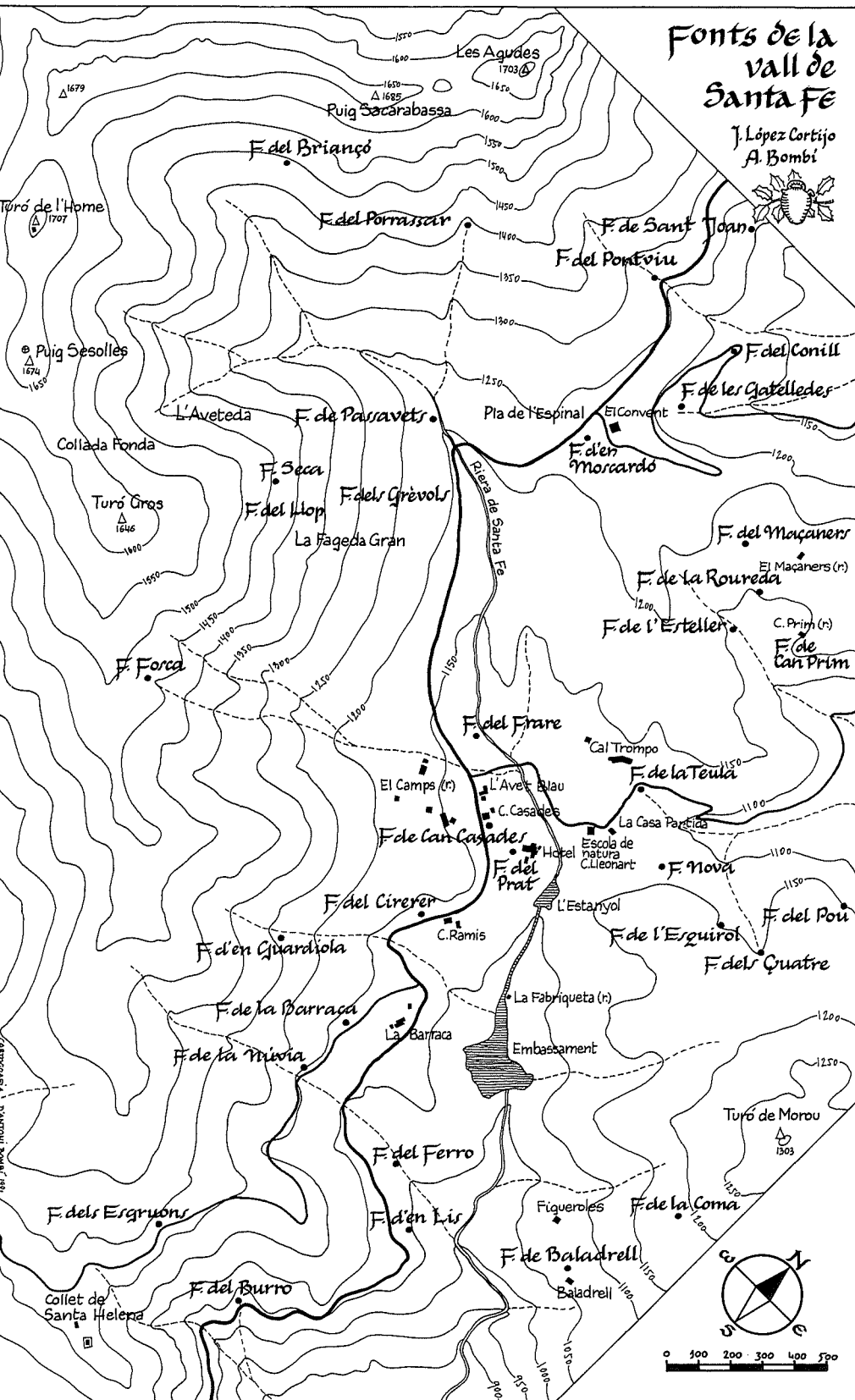
El text de cada una està encapçalat per una fitxa breu, on s'hi especifiquen els sinònims coneguts i l'altitud aproximada de la font, i per tres requadres, on figuren uns símbols. El primer fa referència al tipus de font, a si és una deu natural o si presenta algun tipus de construcció humana; el segon símbol representa el cabal; i el tercer significa l'estat de conservació o una possible desaparició de la font. Naturalment, en els casos en què es tracti d'una deu, no farem esment d'aquest últim aspecte i, per tant, solament apareixeran els dos primers símbols. De la mateixa manera, en les fonts desaparegudes no figurarà l'ideograma corresponent al cabal.

A dins del text, hi trobareu, entre altres dades, informació sobre la situació de la font, informació que deliberadament no hem volgut oferir amb luxe de detalls per tal d'economitzar espai i perquè l'hem concebuda com un mer complement del mapa que s'adjunta.

Efectivament, la totalitat de les fonts recollides han estat situades, amb la

J. López Cortijo
A. Bombi

J. López Cortijo
A. Bombi

màxima exactitud que ens ha estat possible, sobre un mapa topogràfic de la vall. Amb la finalitat de guanyar en claretat, hem omès la xarxa viària secundària –camins i corriols– i tan sols hem col·locat la primària –carreters i pistes principals– i la toponímia major.

Per acabar, tingueu en compte que la gent del país anomena «font» a qualsevol sorgència natural d'aigua, ja estigui arranjada o no per la mà de l'home, i que en aquest treball han estat recollides totes aquelles que tenien un nom.

SIMBOLOGIA UTILITZADA

TIPUS DE FONT

arranjada

no arranjada

CABAL

abundant

mitjà o escàs

font seca

ESTAT DE CONSERVACIÓ

bo

regular

ruinós

font desapareguda

L'OBAGA

1. FONT DEL BURRO

SINÒNIMS: Font del Carme.
ALTITUD: 1.040 m.

La font del Burro o del Carme, com hem sentit dir a la mestressa de can Pere Llop (Riells), no pertany pròpiament a la nostra vall, però hi queda molt a la vora, al peu dels primers faigs que, després d'un trajecte llarg i sinuós, hom ensopega quan enfila la carretera de Santa Fe. Es troba ben bé al peu de la carretera de govern, arrambada a l'esquerra, i en plena Costeu, que és l'impressionant vessant estibat comprès entre els quilòmetres 17 i 19.

Sembla ser que l'agencament de la font coincideix amb l'època de construcció o millora de la carretera. En aquell temps era força concorreguda pels matxos i carreters que hi feinejaven; d'aquí el nom. Més endavant, esdevingué causa d'algun que altre ensurt i accident degut que els vehicles estacionats al davant obstaculitzaven el pas. Si, a més, afegiu l'efecte cua-de-guilla que alguna arrel del faig que creix a sobre degué produir sobre la veta d'aigua que alimentava la font, podeu imaginar que aquesta s'anés assecant i oblidant a poc a poc. Avui no raja en absolut, ni en època de pluges intenses, però, tot i l'embardissament que la dissimula, és encara força reconeixible.

2. FONT DELS ESGRUONS

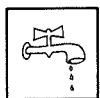

SINÒNIMS: Font dels Carreters.
ALTITUD: 1.225 m.

Antigament, quan la carretera de Santa Fe no travessava la Costeu, el camí salvava aquestes timbes voltant pel coll de Santa Helena. Un cop aquí, dibuixava

un descens suau, suau fins arribar a Santa Fe. A mitja baixada, però, hi havia un esquei que hom havia de desgrimpar mitjançant uns esglaons naturals, i al costat rajava una fonteta que, per la seva situació, era anomenada font dels Esgruons. Havia estat acondiciada amb un abeurador, obra probablement dels traguiners, que solien aturar-se a fer-hi l'escudella. En Pere Arenes, procurador de bona part de la vall, també li dona el nom de la font dels Carreters. Sovint, no rajava gaire ni es trobava agençada. Aleshores, la font prenia l'aspecte d'un biot, al qual t'havies d'amorrar per beure. Diuen que l'aigua era molt bona, però escassa si no plovia. Quan varen obrir la pista actual, van rebentar l'esquei i la font, que es perderen per sempre més. Poc abans d'aquests fets, encara hi passaren les carretes de bous que duïen la maquinària per serrar els avets de Santa Fe. En l'actualitat, l'únic que roman de la font és un mollerí ric ran de pista i un gatell que ajuda a situar l'indret.

3. FONT D'EN LIS

SINÒNIMS: Font de la Penitenta.

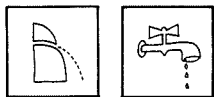
ALTITUD: 1.060 m.

A l'entrada de Santa Fe, just quan surts d'aquell revolt de després del túnel que t'endinsa definitivament a la fageda, hi ha la font d'en Lis, que és la mateixa que alguns anomenen font de la Penitenta. Aquesta és una d'aquelles font que quan la trobes tens la sensació d'haver descobert un petit tresor; i no solament perquè sigui desconeguda per la majoria, sinó perquè a mesura que la vas descolgant de la fullaraca que l'amaga apareixen a la llum les restes de construcció del que devia ser una fontota ben arranjada. L'autor d'aquesta obra fou un paleta arbucienc conegut per en Lis, que feinejava per la vall durant l'època en què es construïa la carretera i es muntava la canonada que baixa l'aigua de l'embassament de Santa Fe a les centrals hidroelèctriques del sot de Gualba, és a dir cap a principis dels anys trenta. L'aigua de la font no era pas gaire bona –tenia gust a llot–, però malgrat tot era un punt de parada tradicional entre la gent de Campins, que sempre pujaven a peu a Santa Fe s'hi aturaven, a la font, a esmorzar. Avui dia, com ja hem dit més amunt, roman abandonada, sumida en l'oblit i la fullaraca.

Font del Burro.

4. FÓNT DEL FERRO

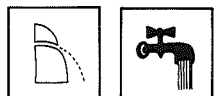

SINÒNIMS:

ALTITUD: 1.050 m.

A un tirat de pedra de la font d'en Lis, hi havia hagut, sembla ser, la font del Ferro, que naixia a ran de les aigües del torrent del sot de la Núvia i sota el turó de Gibert. I diem «sembla ser» perquè només ens n'ha parlat en Pere Arenes; cap altra persona interrogada no ens ha sabut donar raó. Ni tan sols sabem si l'aigua de la font era ferruginosa —el més probable— o si el nom es devia a la presència de la canonada de ferro, que passa per sobre. De totes maneres, avui no en queda cap rastre.

5. FONT DE LA NÚVIA

SINÒNIMS: Font Fresca.

ALTITUD: 1.150 m.

Tornem a l'antic accés a Santa Fe, al camí que baixava del coll de Santa Helena (i que avui és una pista forestal). Un cop passat el coll de Corbera, porta natural d'entrada a la vall, el corriol saltava dos sots consecutius, el del Poal i el de la Núvia i, mig hectòmetre més enllà d'aquest últim, arribava a la font de la Núvia. Poc sabem d'aquesta font, que desaparegué en ser eixamplat el camí vell, però sembla ser que el seu nom està relacionat amb l'accident ocorregut a una parella de nuvis, que s'estimbaren amb el cotxe quan marxaven de Santa Fe a mitjanit.

Per altra banda, el que avui coneixem per sot de la Núvia, havia rebut també el nom de sot de la Font Fresca. No sabem si aquesta i la font de la Núvia eren les mateixes; en tot cas no sabem de ningú que l'hagi aconseguida, la font Fresca.

Com tantes d'altres, de la font de la Núvia no queda cap vestigi, però encara brolla la deu. I no té pèrdua trobar-la: és a ran de pista, ben bé sota el pal de la llum número 13.

6. FONT DE LA BARRACA

SINÒNIMS: Font Seca.

ALTITUD: 1.140 m.

La font Seca o de la Barraca quedava a l'esquerre del camí, més enllà de la font de la Núvia, dins de l'últim sot que hi ha baixant i abans d'arribar a la carretera de Santa Fe. Més que una font, era una captació d'aigua del mas de la Barraca. Hi havia, sobre el camí, una bassa, on anava a parar l'aigua d'un dipòsit emplaçat més amunt. Avui encara existeixen ambdues construccions, però, sobretot la bassa, es troben embardissades de grèvols i romagueres.

7. FONT D'EN GUARDIOLA

SINÒNIMS:

ALTITUD: 1.235 m.

Poc dies abans de tancar l'inventari de fonts de Santa Fe, material que ens havia de servir per a la redacció d'aquest article, tinguérem una llarga conversa —un llarg interrogatori més aviat— amb els últims estadants de la masia del Camps, de Santa Fe: en Melcior Danés i la Dolors Pinto. El devessall d'informació que aquella bona gent ens proporcionà durant l'estona que passàrem junts serví per a completar les notes que ja posseïem de cada deu. I quan ja marxàvem, es produí un fet inesperat: la Dolors, de sobte, esmentà, indiferent, el nom d'una font que mai no havíem sentit dir: la font d'en Guardiola —o, potser de la Guardiola. El denotatiu Guardiola està vinculat a un esquei dé roques que hi ha part damunt de la Barraca, a mig vessant de muntanya. Molt a la vora d'aquest roc, doncs, a sota d'un ginebre gros, hi havia hagut la font, d'aigua força preuada. Una planxa de zenc vinclada a mode de canaleta feia funcions de broc. A tall d'anècdota, ens explicaren que durant un temps aquesta font fou visitada diàriament per un client anònim de l'hotel de Santa Fe.

Avui encara raja, però ningú més no s'ha preocupat de mantenir-la arranjada.

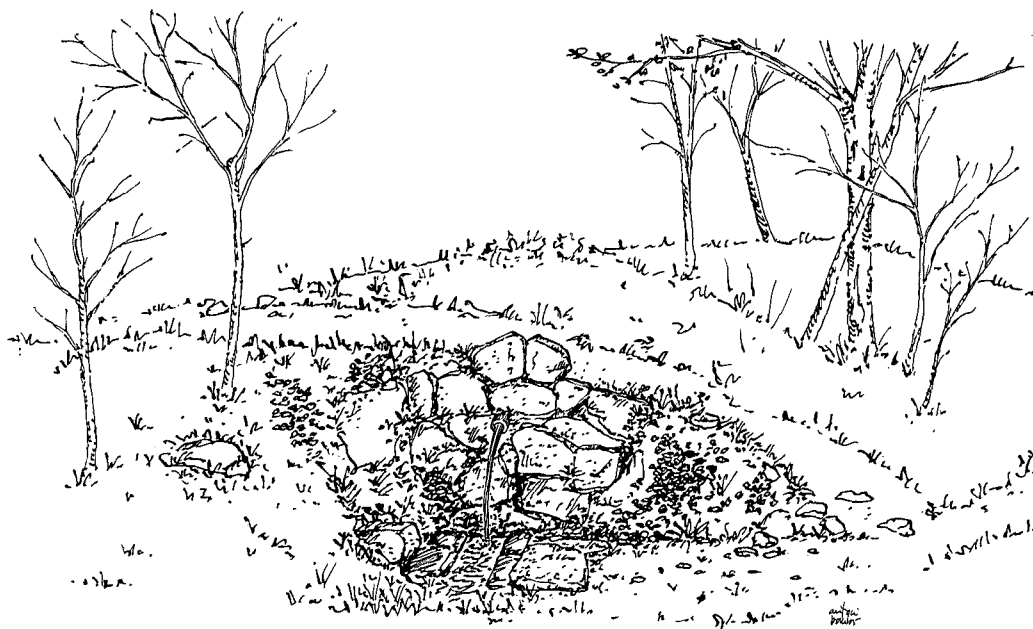
8. FONT DEL CIRERER

SINÒNIMS: Font del Cirer o de Can Ramis.
ALTITUD: 1.140 m.

A diferència de les esmentades fins ara, heus aquí una font magnífica, abundosa i ben avariada. La font del Cirerer o de Can Ramis és la més visitada de Santa Fe. La seva situació vora la carretera –davant de can Ramis– i el seu cabal sempre copiosos han fet d'aquesta la font més preuada. Ben sovint, els ocupants dels automòbils aturats prop de la font es proveeixen d'aigua per al seu consum domèstic, omplint garrafes que llavors traginen amb delit cap a casa. Enmarcant la font, i d'aquí el seu nom, hi trobem alguns cirerers que prosperen afavorits per la humitat de l'indret.

Malauradament, el mal funcionament del desguàs és causant d'un fangueig permanent que dificulta l'acostament normal a la font. Sembla ser que aquest mal funcionament és provocat reiteradament per alguns usuaris desconsiderats, que, embussant l'eixidiu, aconseguixen estancar l'aigua suficient per a refrescar-hi les fruites i begudes de llur picnic dominical. Cal tenir en compte, però, que aquesta és en realitat un sobreixidor de la conducció que porta l'aigua a can Fèlix i a can Ramis, i que, quan reguen en aquestes cases, la font deixa de rajar.

9. FONT DEL PRAT

SINÒNIMS:

ALTITUD: 1.125 m.

Aquesta havia estat la font més pròxima a Santa Fe: era a poques passes de l'ermita –o de l'hotel. L'Artur Osona, descobridor excursionístic del Montseny, ja l'esmentava en la seva guia, de finals del segle passat. La font del Prat era ben arranjada amb bancs i taules, però l'aigua no valia res; tenia gust a llot pel fet de trobar-se en una zona de mulladiu i fangueig. Finalment, deu fer cosa d'una vintena d'anys, fou debolida. Encara avui es pot entreveure algun vestigi del que fou la font. A la dreta del camí d'accés a l'hotel Santa Fe, pocs metres abans d'arribar-hi, s'hi distingeix un fragment de muret, que sobresurt del terra com si la resta de la construcció hagués estat colgada.

10. FONT DE CAN CASADES

SINÒNIMS:

ALTITUD: 1.130 m.

No en sabem gaire, d'aquesta font. Diuen que era bastida davant de la casa, l'edifici que avui és el centre d'interpretació del parc natural del Montseny. La font era un gros roc rodó, per on hi feien sortir l'aigua mitjançant una aixeta. Aquest roc de gran dimensió encara es pot veure al pati de can Casades.

Una altra versió diu que n'hi havien dues, de fonts: una que rajava per un tub de ferro i una altra que ho feia per un de plom. El que sí es pot dir, però, és que, tenint en compte l'època de construcció de can Casades, la font no devia pas ser anterior a les primeries d'aquest segle.

11. FONT DEL FRARE

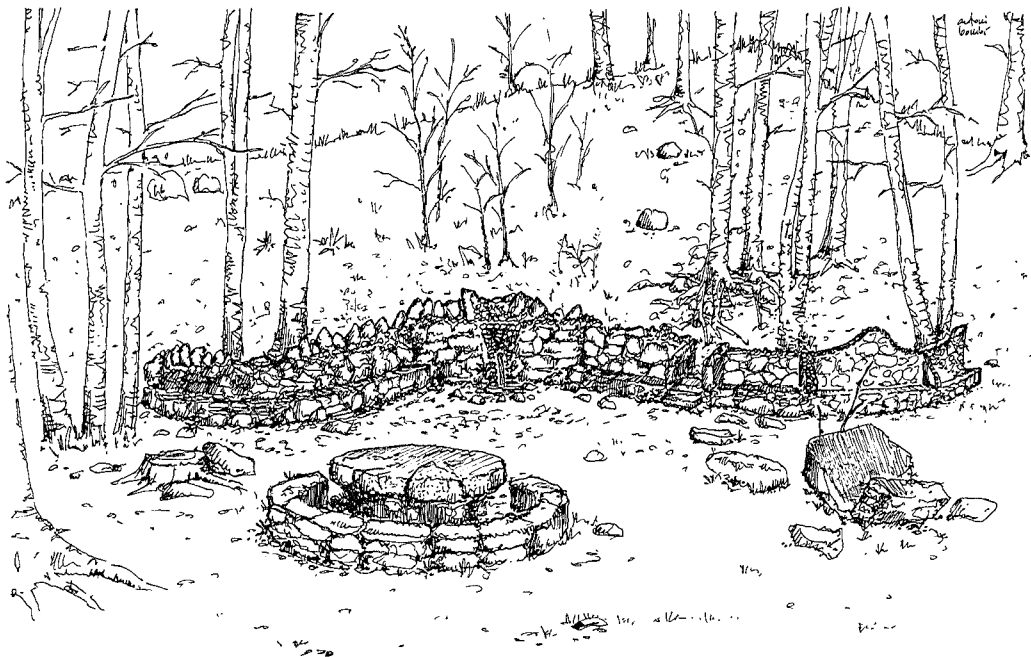

SINÒNIMS: Font del Pare Miquel.

ALTITUD: 1.125 m.

La font del Frare o del Pare Miquel, com vulgheu, es troba al peu de la riera de Santa Fe, a dos-cents metres al NW del motel de l'Avet Blau i al capdavall del minúscul sot del Maldeventre. Havia estat una de les fonts més populars de la vall. Durant les festes majors s'hi aplegava sempre una bona gentada, atreta per unes aigües que han estat considerades de les millors.

Ben entrat el nostre segle, algú –ara direm qui– va voler renovar aquella que havia estat una fontanella de tota la vida; ens diuen que d'això fa uns quaranta-cinc anys, però sospitem que en deu fer més. Doncs bé, com dèiem, la font fou bellament acondiciada amb taules i un llarg pedrís. Després d'aquestes i d'algunes altres millores de sabor modernista, esdevingué la font més refistolada i babilònica de la vall. En una postal de l'època, recollida en el llibre de Carles Albesa *Postals del Montseny*, hi figura el títol següent: «Font Espanyola (abans del Frare Miquel)». El primer cop que tinguérem notícia d'aquesta altra apel·lació, quedàrem perplexos davant de tal xaronisme. Però un dia ens vam assabentar, casualment, com sempre passa, de qui havia estat l'autor de la nova imatge de la font: en Joan Espanyol i Salvat, procurador principal dels comtes

de la Vall de Canet, propietaris de gran part de la vall. Lligueu caps? No us sembla que potser hagués estat més lògic dir-li, en tot cas, font de l'Espanyol? Ara bé, també hem sentit dir a en Peret, de can Fèlix, que aquesta font, com la del Briançó i la del Passavets, fou apariada en la seva època pel Patronat de la Muntanya del Montseny.

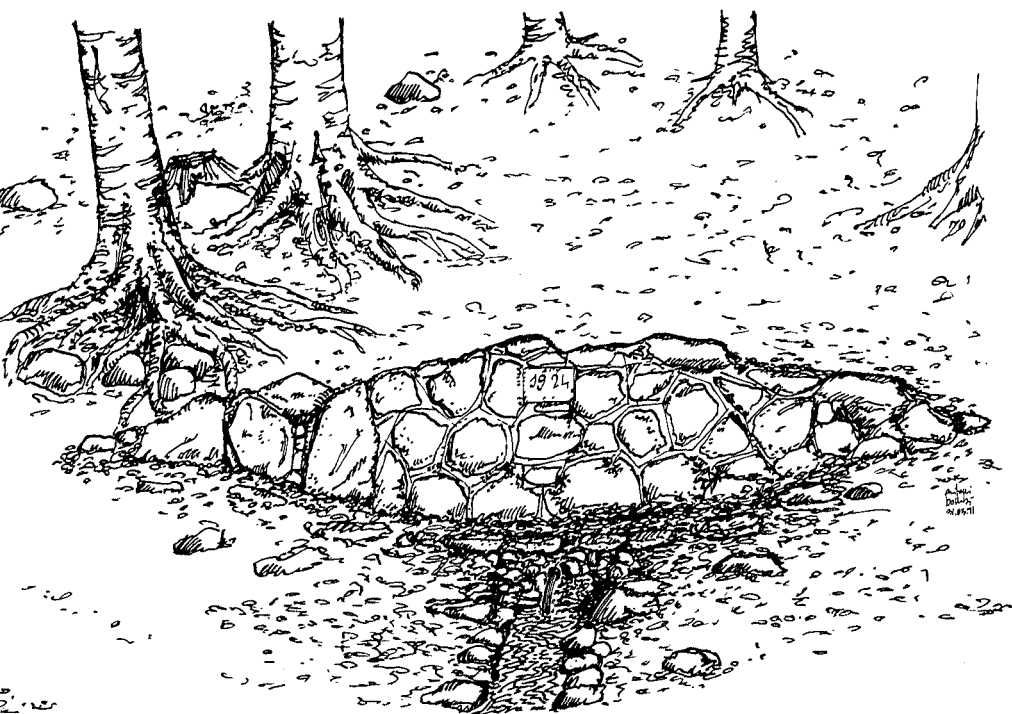
12. FONT DE PASSAVENTS

SINÒNIMS: Font de Passavetes.

ALTITUD: 1.210 m.

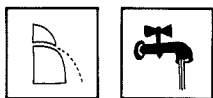
Heus aquí una altra de les fonts considerades de les més bones de la vall. Es troba també al peu de la riera de Santa Fe, un centenar de metres aigües amunt del pont per on la carretera salva aquest curs d'aigua. Aquesta font també fou renovada per un conegut nostre, l'Espanyol, que aprofitant la nova fisonomia de la font, miraria de fer arrelar una denominació nova: font de Santa Florentina, nom manllevat del castell que els comtes de la Vall de Canet posseeixen en aquella població. Com era d'esperar, un nom tan ditiràmbic no arribà a cuallar.

El topònim Passavets, hi ha qui el fa venir del «pas dels avets», etimologia que sembla lògica si tenim en compte que la font es troba a l'antic lloc de pas d'extracció de la fusta d'avet. De fet, hi ha gent del país que pronuncia «Pas-savetes», i fins i tot hi ha qui li hem sentit dir, potser en un excés de purisme, «Pas-dels-avets».

La font de Passavets, que continua rajant com sempre, es troba en un racó deliciós, enmig d'una gruixuda catifa de fullaraca, envoltada de faigs altíssims i acompanyada per la sonsònia de la remor de la riera.

13. FONT SECA

SINÒNIMS:

ALTITUD: 1.440 m.

La font Seca quedava a mig aire del vessant NE del turó Gros, al capdamunt de l'anomenada fageda Gran. Dissortadament, no sabem la seva situació amb exactitud. Segons unes notes preses d'en Pere Arenes, la font seria uns 50 m per sobre de la pista forestal que duu a l'aveteda i a uns 150 m abans d'arribar a aquest bosc: no gran cosa. La Dolors i en Josep, del Camps, encara afegeixen que la font no era pas gaire lluny del pou del Comte. El cert és que sota l'indret on indica en Pere, a la pista mateix, s'hi veu l'aigua córrer procedent d'alguna deu pròxima. La font Seca era en realitat un mullader –o mulladiu, segons la pronúncia local– que els carboners arranjavaen de tant en tant.

14. FONT FOSCA

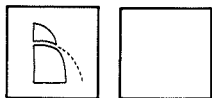

SINÒNIMS:

ALTITUD: 1.460 m.

La font Fosca raja amagada –potser d'aquí li ve el nom– en una raconada al capdamunt del sot del Camps, en el límit superior forestal i molt a la vora de la carena culminant que puja del collet de Santa Helena al turó Gros. Temps enrera, la font havia estat un senzill bassiolet que els pastors mig acondiciaven. Avui, la seva proximitat a la carretera que puja al turó de l'Home i el seu estat (mínimament arranjada amb un tub d'uralita) han fet augmentar el seu interès des del punt de vista turístic i excursionista.

15. FONT DEL LLOP

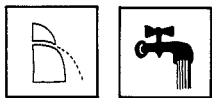
SINÒNIMS:

ALTITUD:

Hi ha vegades que les notícies que t'arriben del passat són tan vagues, confuses i boiroses que més aviat semblen formar part de la llegenda. Aquest és el cas de la font del Llop, prou anomenada dins del cercle dels montsenyòlecs, però, en canvi, totalment desconeguda per la gent del país. L'única persona, filla de Santa Fe, que n'havia sentit parlar és en Fèlix, de la casa homònima, però desgraciadament el seu actual estat de salut no ens ha permès treure'n l'aigua clara.

Ens diuen que la font del Llop quedava situada, aproximadament, entre la font Fosca i la font Seca, és a dir, sobre la vertical del Camps. És estrany que en Josep i la Dolors, fills d'aquest mas, no n'hagin sentit parlar mai. En canvi, en Trinquila, pastor molt popular, assegura la seva existència, i afegeix que es trobava vora uns avets, més avall de la font Fosca.

16. FONT DELS GRÈVOLS

SINÒNIMS: Font del Grèvol.

ALTITUD:

Pujant pel tram de carretera comprès entre l'Avet Blau i el pont de Pas-savets, es travessa un torrent anomenat sot dels Grèvols, per l'abundància d'aquest arbre al llarg del barranquet. L'aigua d'aquest sot, present tot l'any, neix de sobte, d'un indret situat a curta distància per sobre de la carretera. Hi ha qui considera aquesta deu la font dels Grèvols, encara que reconeix que no ha estat mai agençada; alguns altres solament parlen del sot dels Grèvols, sense esmentar la font.

LA SOLANA

17. FONT DE BALADRELL

SINÒNIMS:

ALTITUD: 1.065 m.

Baladrell és una masia en ruïnes a l'entrada de Santa Fe, bastida en un pendís de faigs i d'antics conreus, enlairada sobre el marge esquerre de la riera de Gualba –prolongació de la de Santa Fe. L'indret és assolellat i encantador. A dues passes del pla del mas, sota d'un avellaner monumental, hi ha una altra de les fontetes que havia estat considerada com de les millors de la vall. Si bé era molt senzilla, no s'entrocava mai, i la gent de Figueroles –mas veí– sovint es veien obligats a proveir-se d'aigua en aquesta font. No deu pas fer gaires anys, una brigada de la Diputació la consolidà, salvant la que era l'única font d'aquest sector baix de la solana de la vall. Curiosament, la font de Baladrell és situada en terme de Gualba, fet que significa, si volem ser estrictes, que és l'única font de Santa Fe emplaçada fora del municipi de Fogars de Montclús.

18. FONT DE LA COMA

SINÒNIMS:

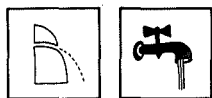
ALTITUD: 1.185 m.

Com indica el seu nom, la font es troba en una petita coma del vessant solei de Morou, muntanya que tanca per llevant la vall de Santa Fe. És un indret difícil de localitzar, que cau entre els Empedrats i l'esquei del Rastoble dels Gats.

La font de la Coma, que raja dins d'una flota de grèvols, havia estat agençada amb una mica de rec i de teula per la gent de Figueroles, que eren

els qui l'explotaven. Immediatament dessota, hom havia construït una bassa un xic rudimentària –actualment sembla més aviat un pou de neu–, que recollia l'aigua de la font. Avui, perduda i amagada, el punt de referència que us pot ajudar a trobar-la és precisament la bassa.

19. FONT DEL POU

SINÒNIMS: Font de l'Escanyai.

ALTITUD: 1.150 m.

La font del Pou és en terme de Riells i dona l'esquena a la vall, però l'hem considerada de Santa Fe per la seva proximitat. Es troba a la capçalera del sot de l'Escanyai –dit també del Pou–, que és una de les nombroses canals que ratllen el dret vessant septentrional de Morou. El nom de la font és degut, segons ens expliquen, a l'existència pels voltants d'un pou de neu, que nosaltres no hem sabut trobar mai.

La font del Pou és més una deu que una font, i el primer cop que ens la varen ensenyar lluía, com a únic broc, una placa de vedat de caça vinclada a mode de canaleta. Això sí: raja tot l'any.

20. FONT DELS QUATRE

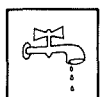
SINÒNIMS: Font de les Quatre.

ALTITUD: 1.150 m.

Sota els anomenats plans de Morou, al NW d'aquest turó, hi ha un sotet pel que s'escola un rierol afluent del torrent de la Teula, curs que aigües avall serà conegut per la riera de Breda. El naixement d'aquest rierol aparentment secundari és en rigor el veritable naixement d'aquella riera, ja que en trobar-se a més altitud que la font de la Teula, on convencionalment hom situa l'origen de la riera de Breda. Però això no és tot, perquè en el punt on neix el nostre rierol, un indret absolutament perdut al bosc, hi ha una fita singular, una estela de granit amb la inscripció següent: «Font dels Quatre. Any 1904». Per aquest motiu tan simple, per la presència d'aquesta pedra esculpida, tan antiga i sols a l'abast d'aquell que la descobreix, considerem la font dels Quatre com la més original de la vall. Tot cal dir-ho: no ha estat mai gaire arranjada; a vegades hom hi posava un tros de teula, algunes altres, una placa de vedat de caça.

I què ens en dieu, del nom de la font? No us sembla enigmàtic? Hem arribat a sentir-lo relacionat amb les hores solars, ja que també és anomenada «font de les Quatre». Hom diu també que el denotatiu «Quatre» és l'any de construcció de la font. En realitat, però, no hi ha cap misteri. A uns pocs metres de la font, hi ha una explicació: termes de propietat. Efectivament, se'n diu «font dels Quatre» perquè és al costat del punt on conflueixen els emprius de Riells, la propietat dels Capmany, la finca d'una tal Teresa Jovany i també la d'en Joan Jovany, de cal Trompo.

21. FONT DE L'ESQUIROL

SINÒNIMS:

ALTITUD: 1.150 m.

Marxant del pla de la font dels Quatre cap a ponent i tot flanquejant el vessant de la muntanya, s'arribava als pocs minuts a una cometa assolellada, en un racó de la qual hi havia la font de l'Esquirol. Rajava per entremig de les pedres d'una mena de petit mur on arribava un canalet que conduïa l'aigua procedent del rierol. Al voltant de la font, hi havia hagut quatre seients de pedra, és a dir quatre pedres que feien de seient. Malauradament, tot ja forma part dels arxius del record; ara amb prou feines es pot assenyalar l'indret on hi havia hagut la font.

22. FONT NOVA

SINÒNIMS:

ALTITUD: 1.135 m.

Darrera de cal Marquès, o de la torre de l'Anglès, o de la Mitja Galta, o de la casa Partida, o de la Casa de Pedra, segons els gustos, uns 250 m de dret cap a l'E, hi havia la font Nova. I no és que en l'actualitat hagi desaparegut, no, però és que està tan abandonada, tan irreconeixible, que no sembla pas la mateixa. En el llibre d'en Carles Albasa, hi surt reproduïda; és una imatge que aparenta ser de les primeries del segle. Sobre la font, s'hi llegeix perfectament: «1905. Font Nova i la Millor». Per la lletra es coneix que l'autor d'aquesta gravació i la de la font dels Quatre és la mateixa persona (l'Espanyol?). Davant

Fonts dels Quatre.

la font, molt concorreguda durant les festes de Santa Fe, s'obria una placeta emmarcada per un pedrís circular. Part d'aquest espai s'esllavissà amb el temps. Les tres roques aliniades on hi havia la inscripció abans reproduïda deuen haver desaparegut, almenys no les hem pas vistes mai... En fi, i així fins arribar al llastimós estat actual de la font Nova. El seu nom ha esdevingut un trist sarcasme.

23. FONT DE LA TEULA

SINÒNIMS:

ALTITUD: 1.125 m.

De totes les «font de la Teula» existents al Montseny, que són unes quantes –vuit, com a mínim, per a ser més exactes– aquesta ha estat, probablement, la més popular, si més no la més divulgada, degut que hom l'ha considerada sempre el naixement de la riera de Breda. Sobre aquest aspecte, però, ja n'hem parlat més amunt. Un cop més, Artur Osona fou qui començà a donar a conèixer aquest indret gràcies a les seves guies i que el camí de Riells a Santa Fe passava –i passa– a frec d'aquesta font. Com ja podeu imaginar, devia ser un lloc força concorregut. Però anys enrere, la font no es trobava sota el camí, com avui, sinó a sobre. Rajava igualment per una teula, i quedava molt fonda, de manera que t'havies d'ajupir i de contorsionar per poder beure. Al voltant, hi havien seients i una taula de pedra, i a sota del camí, una bassa amb moltes granotes. En eixamplar el camí, la font fou debolida i traslladada a l'altre costat de la pista, ben bé a sota. Ara, cada cop que aquesta carretera de bosc és repassada, la terra que cau pel marge va colgant una mica més la font, que ja prou discreta és com perquè, a sobre, se l'ajudi a passar més inadvertida.

24. FONT D'EN MOSCARDÓ

SINÒNIMS: Font del Pare Hermida, font del

Convent, font de l'Espinal

ALTITUD: 1.215 m.

A un centenar de metres al S del Convent del pla de l'Espinal i al costat de l'antic camí de Santa Fe per la peça de Mas Andreu, a la dreta segons baixem,

hi ha una font que fou construïda cap als anys quaranta pels soldats del campament d'instrucció militar que allí hi havia instal·lat en aquells temps. Com que la font era inexistent abans de l'actuació dels milicians, fou batejada amb noms que no arribaren a cuallar gaire entre la població autòctona de la vall. De tots els noms que li coneixem a la font, cap no ha arribat als nostres dies amb una qualsevol predominància clara sobre els altres. Potser el que li hagués escaigut més fóra el de la «font del Bedoll» degut al gros exemplar d'aquesta espècie que creixia a la vora.

Els anys han anat passant; els militars abandonaren Santa Fe; el bedoll fou tallat i la font d'en Moscardó –en record de l'heroic general defensor de l'Alcazar de Toledo– restà abandonada i seca. Avui encara se la pot reconèixer apartant el bardissar que la cobreix. Entristeix constatar com el bardissam provoca la desaparició d'una construcció força notable. Un fet emotiu: aquest principi d'any (1991), molt plujós, hem vist la font rajar per primer cop.

25. FONT DEL PORRASSAR

SINÒNIMS:

ALTITUD: 1.395 m.

Pel vessant SE del coll de les Agudes davalla un sot no gaire profund anomenat «sot de la Font del Porrassar» perquè, cap a la meitat del seu recorregut, hi ha la deu que porta aquest nom. La font del Porrassar, en realitat, no era pas una font com les que estem habituats a veure; no estava arranjada; era només una deu que rajava en xambra. Actualment, l'aigua és captada i conduïda a l'edifici del Convent, al pla de l'Espinal.

26. FONT DEL BRIANÇÓ

SINÒNIMS:

ALTITUD: 1.490 m.

Enlairada a mitja solana, entre els cims del turó de l'Home i de les Agudes, la font del Briançó fou durant molts anys la font més concorreguda pels excursionistes. La seva situació era immillorable: a meitat de la pujada i en el punt on se separaven els camins que acabaven d'enfil·lar-se als dos cims es-

Font del Briançó.

mentats. Per aquest motiu era tradició entre els excursionistes parar-hi a esmorzar i a dinar. I és que, la font del Briançó rajava com el braç, i l'aigua era bona i mai no feia mal. Durant uns anys hi hagué, davant la font, un còm de faig –hi ha qui diu d'avet– entallat, segons ens expliquen, per un tal Benito Pinto Cardona, familiar dels estadants del Camps.

Arribats els nostres dies, fou oberta una pista de desembosc que debolí l'antic camí i part de l'estructura de la font. Avui, davant el laberint de pistes obertes, ha esdevingut complicat seguir el camí de la font del Briançó, font que roman absolutament abandonada i desfigurada, malgrat que continua rajant.

27. FONT DE L'ESTELLER

SINÒNIMS:

ALTITUD: 1.140 m.

Acabarem amb un grup de fonts que no pertanyen estrictament a la vall de Santa Fe, però que, degut a la seva proximitat, bo serà incloure-les. Una, és la font de l'Esteller, situada en el camí de cal Trompo al Maçaners. Aquest fontinyó era d'aquells que de tant en tant calia adobar, perquè mai no havia tingut cap broc. L'aigua sortia de sota unes pedres i era conduïda per una canaleta de fang que els bosquerols hi solien gratar. Al davant, hi havia un roc que feia de taula per a menjar. Malgrat la precarietat d'aquesta font, l'aigua era tinguda per molt bona.

Ara, la font de l'Esteller és pràcticament incognoscible. L'aigua, que no forma cap raig, es filtra pel sòl, originant un petit fangueig que permet adonar-se que per allí hi havia hagut una font. La taula –o el roc– encara hi és.

28. FONT DE LA ROUREDÀ

SINÒNIMS: Font del Roure

ALTITUD: 1.150 m.

Uns sis o set-cents metres a l'E del pla de l'Espinal, en el fons d'una clotada, hi ha una petita peça on creixen uns roures gegantins d'un segle i mig d'edat. Als peus d'aquesta roureda s'amaga una deu magnífica, la font de la

Roureda, que el senyor Emili Garolera, propietari de la finca, va fer construir cap als anys seixanta. Abans de la construcció de la font, l'aigua s'escolava per un sotet pròxim, per entremig d'uns castanyers, fins que fou canalitzada i duta a l'indret on raja actualment.

Avui la font de la Roureda, emplaçada en un raconet tranquil i acollidor, és, juntament amb la del Cirerer, una de les fonts més abundoses de la vall.

29. FONT DEL MAÇANERS

SINÒNIMS:

ALTITUD: 1.180 m.

El Maçaners és una masia bastida a curta distància de la font de la Roureda. Està ensorrada i les seves ruïnes queden ocultes en la foscor d'una plantació de coníferes, molt abundants per aquests verals.

En aquells temps, els masovers tenien una basseta, a uns dos-cents metres de la casa, que omplien amb l'aigua d'un broll que hi naixia a sobre. Aquesta deu era anomenada la font del Maçaners, i mai no havia estat arranjada. L'aigua, que s'entollava en un biot, era de mal agafar, fet que obligava els masovers a fer ús de les galledes. En Melcior, del Camps, que ens ho explica, deixa anar, en recordar-la: «Una bona creu, haver-la d'agafar, aquella aigua!».

Quan s'abandonà la masia, els cultius de les feixes foren substituïts per coníferes. La bassa fou consolidada, i s'hi plantaren freixes al voltant. Avui aquesta bassota, que és ben visible, és tot el que queda de la font del Maçaners.

De passada, esmentarem l'existència pretèrita de la font de Can Prim, casa que quedava molt a la vora del Maçaners. Per dissort, no hem pas pogut aconseguir cap més informació, excepte que no era pas gaire lluny del mas. Tot sembla indicar que degué desaparèixer molts anys enrere.

30. FONT DEL PONTVIU

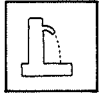
SINÒNIMS:

ALTITUD: 1.250 m.

Anant de Santa Fe a Sant Marçal per la carretera, hi ha un sotet, el primer que es creua després del pla de l'Espinal, anomenat sot del Pontviu. Ignorem

el significat d'aquest topònim, però sí sabem que sota la carretera, a mà esquerra, ran del pont que salva el torrent i en la mateixa llera, hi ha un broll d'aigua conegut per la font del Pontviu. No ha pas estat mai gaire acondiciada, però sembla ser que raja continuament.

31. FONT DEL CONILL

SINÒNIMS: (Font de les Gatelledes)
ALTITUD: 1.175 m.

Si seguíu la pista de peatge d'en Garolera, que arrenca al pla de l'Espinal i baixa a Arbúcies, trobareu a cosa d'un quilòmetre, en sortir d'un revolt molt tancat, una font molt ben apariada, construïda en pedra cap a finals de la dècada dels seixanta. Aquesta font, que abans no era res més que un mulladiu entre verns, sol ser anomenada «font de les Gatelledes», però el seu propietari i promotor, el Sr. Garolera, li nega aquest nom rotundament, i assegura que el veritable és el de la font del Conill. Si així és, on deu ser la veritable font de les Gatelledes? Si us intriga la resposta, no deixeu de llegir el capítol següent.

Abans, però, deixeu-nos afegir que la font del Conill s'ha eixugat aquests últims anys, cosa mai no vista. En Garolera no s'ho explica, però sospita que la presència de coníferes al voltant de la font, en un indret que abans havia estat un matollar, deu haver produït alguna alteració en la capa freàtica.

30. FONT DE LES GALLETEDES

SINÒNIMS:
ALTITUD: 1.180 m.

Segons en Garolera, la veritable font de les Gatelledes es trobava uns tres-cents metres més avall de la del Conill, sobre la pista actual i en la coma que s'obre sota el pla de l'Espinal, que correspon a l'inici del sot anomenat, precisament, de les Gatelledes. Malauradament no s'hi veu res que indueixi a pensar en l'existència de cap font arranjada, ni tan sols és visible cap deu mínimament abundosa, fet que complica la localització de l'indret per on brolla la deu, quan ho fa.

31. FONT DE SANT JOAN

SINÒNIMS:

ALTITUD: 1.200 m.

Més enllà del sot del Pontviu, seguint la carretera en direcció a Sant Marçal uns 400 m, es passa per sobre de la font de Sant Joan, que queda força avall, dins d'una clotada de faigs. Fou aixecada a començaments dels anys setanta pel senyor Garolera. És una construcció sòlida i magnífica, a l'estil de la del Conill i de tantes altres fonts que aquest propietari té escampades per la seva finca. A despit de la seva bellesa i del seu cabal, abundant tot l'any, la font de Sant Joan no és gens freqüentada pels fet de trobar-se allunyada dels llocs de pas i de tenir un accés –factible per pistes de desembosc– un xic enrevessat.

* * * * *

Les fonts suggereixen a la majoria de persones un sentiment natural de simpatia. Trobar-se una font o descobrir-ne una de desconeguda sol provocar un munt de sensacions agradoses i complaents.

Al voltant del que foren abans elements del tot necessaris per a la subsistència, en proporcionar aquest líquid essencial que és l'aigua, sorgiren multituds de llegendes i de tradicions.

Així, moltes fonts i deus tenien atribuïdes les seves pròpies divinitats, sovint femenines, del tipus de les dones d'aigua o nàiaades, que encantaven aquells que gosaven acostar-s'hi en certs moments de l'any o de manera poc procedent.

Totes aquestes creences revelen un respecte a les aigües de les fonts, en molts casos sublimat en un culte cap als genis que se'ls hi assigna.

Hom creia que el qui escup o s'orina en una font es condemnava i feia aigua beneïda per al dimoni. També es considerava de mal averany –excepte amb les fonts d'aigües remeires– rentar-s'hi els peus o les parts dites vergonyoses. Es deia que per a redimir-se en cas d'haver comès alguna d'aquestes o altres ofenses calia llençar a l'aigua un rosegó de pa.

Han passat molts anys des de l'època on s'observaren aquestes conviccions. Avui, ens entristeix la conducta de certa mena de visitants que utilitzen sense massa veneració els espais que envolten les fonts. Tanmateix, aquests moderns usuaris, per tal d'eximir-se de llur manca de deferència cap a les deus, no tan sols hi llencen bocinets de pa, sinó que, fins i tot, solen abandonar-hi una gran quantitat de « presents » com llaunes de begudes refrescants, que consumeixen en substitució de l'aigua durant els seus picnics dominicals. Plàstics i diverses

deixalles mostren, per altra banda, el progrés de la nostra civilització i els seus avenços en la síntesi de materials difícilment degradables.

Aquest recull de fonts de la vall de Santa Fe no és fet pensant en aquesta gent de conducta irreverent sinó en tots aquells que encara saben gaudir del plaer de descobrir una nova raconada neta i tranquil·la, acolorida pel brollar d'una font d'aigua viva, on no precisaran aborcar-hi cap mena de «present» ja que la seva conducta no destruirà en absolut el repòs serè dels genis de les aigües.

Agraïments

No voldríem acomiadar-nos sense expressar el nostre agraïment més sincer a totes aquelles persones que amb les seves dades i informació han fet possible la realització d'aquest recull. Agraïm especialment les aportacions d'en Melcior Danés i la Dolors Pinto, del Camps; d'en Miquel de Figueroles; de l'Isidre Cortada, de Fontdecorts; del Sr. Emili Garolera; d'en Carles de la Casa Partida; d'en Pere Arenes; d'en Peret de can Fèlix; d'en Joan Altarriba, «Trinquela»; d'en Jaume de l'hotel Santa Fe, i d'en Martí Boada.